

Kurs logiki: lekcja 13. Logiczne wady wypowiedzi. Sprzeczność wewnętrzna

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Schemat](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Lec Stanisław Jerzy, *Aforyzmy, fraszki*, [w:] Lec Stanisław Jerzy, *Utwory wybrane*, Kraków 1977.
- Szymborska Wisława, *Jarmark cudów*, [w:] tegoż, *Ludzie na moście*, Warszawa 1988.
- Eco Umberto, *Imię róży*, tłum. A. Szymanowski.

Kurs logiki: lekcja 13. Logiczne wady wypowiedzi. Sprzeczność wewnętrzna

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Przypomnij sobie pierwszą lekcję tego kursu. Wprowadziliśmy wtedy postać Sokratesa i pewną tajemniczą zasadę średniowieczną: *Contra principia negatem non est disputandum*, która nakazuje nam, jako warunek wszelkiej wymiany myśli, przestrzeganie zasady niesprzeczności. W jaki sposób jednak w codziennej komunikacji szybko rozpoznać sprzeczność? Jakiej przyjmuje charakterystyczne postaci? Temu poświęcona jest dzisiejsza lekcja.

Twoje cele

- Poznasz najważniejsze rozumienia sprzeczności w sensie logicznym.
- Poćwiczysz rozpoznawanie wypowiedzi cechujących się sprzecznością.
- Nauczysz się odróżnić wypowiedzi sprzeczne od wypowiedzi przeciwstawnych i wykluczających się.
- Zrozumiesz, że sprzeczność wypowiedzi może być sposobem wyrażenia stanu emocjonalnego mówiącego.

Przeczytaj

Nie wszystko, co nazywamy sprzecznością, jest sprzecznością w znaczeniu logicznym

Pojęcie sprzeczności występuje w języku potocznym w bardzo wielu znaczeniach. Możemy na przykład powiedzieć, że bijemy się z myślami, gdy rozważamy, czy poprzeć jakiegoś kandydata w wyborach parlamentarnych, czy nie. Niektórzy określają ten stan jako stan wewnętrznej sprzeczności, czy sprzecznych przeświadczeń. Nie jest to jednak trafne z logicznego punktu widzenia. Logicznie rzecz ujmując, rozważamy słuszność pewnego stwierdzenia, brzmiącego na przykład:

Przykład 1

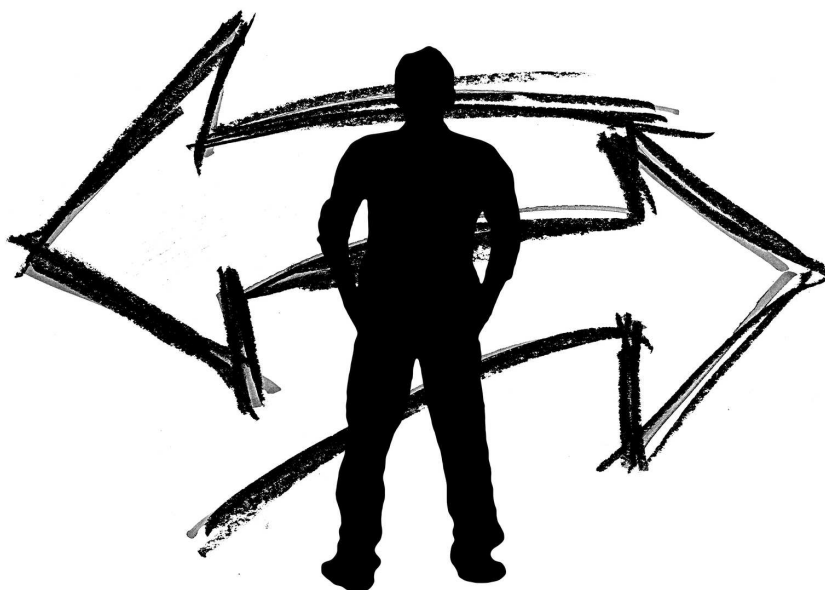
Kandydat X to dobry materiał na parlamentarzystę.

To, co ktoś nazywa w tym przypadku biciem się z myślami czy wewnętrzną sprzecznością („raz wydaje mi się, że jest dobry, raz, że nie jest dobry”), jest przejawem rozważania mocy argumentów za i przeciw wyrażonej w powyższym stwierdzeniu tezie. Nie jesteśmy pewni, czy to jest teza słuszna, czy niesłuszna. To nie to samo, co sprzeczność. Sprzecznością byłoby dopiero, gdybyśmy zaakceptowali jako jednocześnie prawdziwe dwa stwierdzenia:

Przykład 2

Kandydat X to dobry materiał na parlamentarzystę.

Kandydat X nie jest dobrym materiałem na parlamentarzystę.

Ludzie często doświadczają sprzecznych uczuć czy emocji i stan ten nazywają sprzecznością wewnętrzną.

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Istotą dość powszechnego doświadczenia sprzeczności wewnętrznej jest rozdarcie decyzyjne – jeżeli dwie różne emocje popychają nas w różnych kierunkach, doświadczamy wewnętrznej udręki czy niemocy. Mamy oto ochotę iść do kina i poczucie obowiązku wobec bliskiej osoby, której zobowiązaliśmy się pomóc w czymś. Z logicznego punktu widzenia nie jest to sprzeczność. Stan rozdarcia może natomiast przerodzić się w sprzeczność, kiedy postanowimy wyrazić go w postaci dwóch zdań **logicznie wykluczających się**, co do których utrzymujemy jednocześnie, że oba są prawdziwe.

Przykład 3

W obecnej sytuacji powinienem raczej pomóc X, niż pójść do kina.

W obecnej sytuacji powinienem raczej iść do kina, niż pomóc X.

Wyrażenia sprzeczne często powstają w intencji wskazania na rozdarcie wewnętrzne, czyli na stan emocjonalny autora wypowiedzi, a nie w celu wyrażenia jakiegoś przekonania. Nie każda jednak wypowiedź, która ma taką intencję, jest od razu sprzecznością. Weźmy stwierdzenie:

Przykład 4

Kocham cię i nienawidzę jednocześnie.

Zdanie powyższe samo w sobie nie jest sprzecznością logiczną. Jego autor stwierdza jedynie współwystępowanie w nim dwóch jakościowo różnych stanów emocjonalnych w stosunku do tej samej osoby. Jednak żeby to zdanie stało się częścią sprzecznej logicznie wypowiedzi, należy je uzupełnić zdaniem stwierdzającym, że współwystępowanie tych stanów jest niemożliwe. Sprzeczna będzie dopiero wypowiedź:

Przykład 5

W sercu osoby kochającej nie ma miejsca na nienawiść do obiektu jej uczuć.

Kocham cię i nienawidzę jednocześnie.

Sprzeczność jest więc pewną cechą stwierdzenia, bądź relacji między dwoma stwierdzeniami. Interesujący jej przykład znajdziemy w aforyzmie Stanisława Jerzego Leca. Czytamy więc:

Stanisław Jerzy Lec

Aforyzmy, fraszki

Pierwszym warunkiem nieśmiertelności jest śmierć.

Źródło: Stanisław Jerzy Lec, *Aforyzmy, fraszki*, [w:] Stanisław Jerzy Lec, *Utwory wybrane*, Kraków 1977, s. 10.

Zastanów się chwilę, na czym polega sprzeczność w wypowiedzi Leca. Autor posługuje się tu pojęciem nieśmiertelności, którego znaczenie sprawia, że znajdujemy dwie opozycje, wzajemnie się wykluczające: śmierć i nieśmiertelność. Nieśmiertelność jest rozumiana jako życie i niepodleganie śmierci – zachodzi więc między nimi relacja wzajemnej sprzeczności. Druga opozycja to opozycja śmierci i nieśmiertelności pojętej jako trwanie

wieczne, więc niedoczesne, pozaczasowe, a zatem pośmiertne. Mimo to takie rozwiązanie jest pozorne, ponieważ nie znosi sprzeczności między śmiercią a nieśmiertelnością, ich niezgodność pozostaje w mocy.

Trzy postaci zasady sprzeczności według Arystotelesa

Pierwszym filozofem, który szczegółowo opisał zjawisko sprzeczności, był Arystoteles. Podał kilka ujęć zasady sprzeczności. Szczegółowo je przebadał i poklasyfikował polski wybitny logik Jan Łukasiewicz. W pracy *O zasadzie sprzeczności u Arystotelesa* podaje trzy główne wersje zasady sprzeczności:

Ontologiczną
Żaden przedmiot nie może tej samej cechy zarazem posiadać i nie posiadać.
Logiczną
Psychologiczną

Najbardziej interesuje nas tutaj wersja logiczna zasady sprzeczności. Przechodzimy teraz do jej wyjaśnienia.

Definicja sprzeczności logicznej

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DfIYEQ6VU>

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Nagranie filmowe lekcji pod tytułem *Definicja sprzeczności logicznej*.

Sprzeczność a przeciwstawność i wykluczanie

Wielu logików spiera się też o różnice między wypowiedziami sprzecznymi logicznie a stwierdzeniami **przeciwstawnymi** i **wykluczającymi** się. Relacja wykluczania zachodzi między dwoma stwierdzeniami, które nie mogą być jednocześnie prawdziwe:

Przykład 6

Ten samochód jest zielony. Ten samochód jest czerwony.

Nie są to jednak wypowiedzi sprzeczne logicznie, bo nie przypisują lub odmawiają temu samemu przedmiotowi (samochodowi) tej samej cechy. Sprzeczność logiczna musiałaby mieć postać taką:

Przykład 7

Ten samochód jest zielony. Ten samochód nie jest zielony.

Relacja przeciwstawności zachodzi między dwoma zdaniem szczegółowymi, które przypisują jakiejś klasie zjawisk czy rzeczy przeciwstawne cechy. Przykład:

Przykład 8

Wszystkie samochody są zielone. Żaden samochód nie jest zielony.

Widzimy, że różnica między sprzecznością logiczną a przeciwstawnością i wykluczeniem jest taka, że wypowiedź logicznie sprzeczna zawiera dwa stwierdzenia, które nie mogą być jednocześnie ani fałszywe, ani prawdziwe, podczas gdy przeciwstawność i wykluczenie mają miejsce wtedy, gdy dwa stwierdzenia nie mogą być jednocześnie prawdziwe, choć mogą być jednocześnie fałszywe.

Część logików uważa, że przeciwstawność i wykluczenie stanowią pewne postaci sprzeczności logicznej i proponuje, żeby definiować sprzeczność ogólniej, tj. jako taką relację między dwoma stwierdzeniami, że nigdy, w żadnym możliwym świecie nie mogą być jednocześnie prawdziwe. W niniejszej lekcji będziemy jednak odróżniać od siebie **sprzeczność**, **przeciwstawność** i **wykluczanie**.

Słownik

ontologia

(gr. *ontos* – bytujący) – dział filozofii zajmujący się badaniem rzeczywistości jako całości; w ramach ontologii próbuje się odpowiedzieć na pytania typu: „Co istnieje?”, „Co to znaczy, że coś istnieje?” „Jakie istnieją rodzaje bytów?”, „Czy istnienie jest stopniowalne?”; zazwyczaj słowa *ontologia* używa się zamiennie z pojęciem metafizyka; niekiedy jednak pojęcie metafizyka stosuje się w odniesieniu do badania bytów niematerialnych

przeciwstawność logiczna

relacja między dwoma zdaniem, która przypisuje jakiejś klasie przedmiotów lub osób przeciwstawne sobie cechy

treść nazwy

zbiór cech pozwalających wyodrębnić jej desygnat spośród wszystkich rzeczy, osób lub właściwości

wykluczanie logiczne

relacja między dwoma zdaniem polegająca na tym, że nigdy nie mogą być jednocześnie prawdziwe, choć mogą być jednocześnie fałszywe

Schemat

Polecenie 1

Poeksperymentuj z własnymi wersjami sprzeczności, przeciwstawności i wykluczenia.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Polecenie 2

Na podstawie schematu zanalizuj fragment wiersza Wisławy Szymborskiej i utwórz na jego przykładzie zdanie sprzeczne i przeciwstawne.

” Wisława Szymborska

Jarmark cudów

Cud dodatkowy [...]:

co nie do pomyślenia,

jest do pomyślenia.

Źródło: Wisława Szymborska, *Jarmark cudów*, [w:] tegoż, *Ludzie na moście*, Warszawa 1988, s. 43.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Sprzeczność w znaczeniu logicznym może przyjąć postać...

- akceptacji dwóch sprzecznych stwierdzeń.
- rozważania mocy przesłanek na rzecz jakiejś tezy.
- sprzecznych stanów emocjonalnych.
- poczucia wewnętrznej niepewności.

Ćwiczenie 2

Ćwiczenie 3

Ontologiczną wersję zasady sprzeczności w ujęciu Arystotelesa możemy przedstawić jako...

- posiadanie w umyśle dwóch sprzecznych przekonań.
- sytuację, w której przedmiot posiada jakąś cechę, ale jednocześnie jej nie posiada.
- stan, w jakim znajduje się człowiek po zaakceptowaniu dwóch stwierdzeń sprzecznych.
- dwa sądy, z których jeden przyznaje jakąś cechę danemu przedmiotowi, a drugi tej cechy temu przedmiotowi odmawia.

Ćwiczenie 4

Uzupełnij poniższe zdanie tak, żeby utworzyło w efekcie wypowiedź sprzeczną.

Ćwiczenie 5

Odwołując się do aforyzmu Leca przytoczonego w części Przeczytaj, ułóż własną wersję takiego aforyzmu, który będzie zawierał sprzeczność.

Ćwiczenie 6

Do każdego podanego niżej stwierdzenia przyporządkuj zdanie sprzeczne z nim.

Pewien samochód wyprodukowany w tej fabryce nie jest zielony., Wczoraj jechałem zielonym samochodem., Ten samochód nie jest zielony.

Ten samochód jest zielony.	
Wszystkie samochody z tej fabryki są zielone.	
Nigdy nie jechałem zielonym samochodem.	

Ćwiczenie 7

Zastanów się nad psychologiczną wersją zasady sprzeczności według Arystotelesa. Czy zgadzasz się z tym, że w jednym umyśle nie powinny przebywać jednocześnie dwa sprzeczne przekonania? Odpowiedź rozważ na własnym przykładzie.

Ćwiczenie 8

Obejrzyj dowolny serwis informacyjny i poszukaj w nim stwierdzeń sprzecznych ze sobą. Jeżeli ci się to nie powiodło, wybierz dowolne stwierdzenie z obejrzanego serwisu i przekształć je w wypowiedź sprzeczną logicznie.

Dla nauczyciela

Autor: Ewa Orlewicz

Przedmiot: Filozofia

Temat: Kurs logiki: lekcja 13. Logiczne wady wypowiedzi. Sprzeczność wewnętrzna

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kultura logiczna.

2. Logiczne wady wypowiedzi: sprzeczność wewnętrzna, niedopowiedzenie i okazjonalność, nieostrość, wieloznaczność i chwiejność składniowa. Uczeń:

1) ustala, co sprawia, że w określonym wyrażeniu mamy do czynienia ze sprzecznością wewnętrzną;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Cele lekcji (językiem ucznia):

- Poznasz najważniejsze rozumienia sprzeczności w sensie logicznym.
- Poćwiczysz rozpoznawanie wypowiedzi cechujących się sprzecznością.
- Nauczysz się odróżnić wypowiedzi sprzeczne od wypowiedzi przeciwstawnych i wykluczających się.
- Zrozumiesz, że sprzeczność wypowiedzi może być sposobem wyrażenia stanu emocjonalnego mówiącego.

Cele operacyjne. Uczeń:

- poznaje najważniejsze rozumienia sprzeczności w sensie logicznym;
- ćwiczy rozpoznawanie wypowiedzi cechujących się sprzecznością;
- nauczy się odróżniać wypowiedzi sprzeczne od wypowiedzi przeciwstawnych i wykluczających się;

- rozumie, że sprzeczność wypowiedzi może być sposobem wyrażenia stanu emocjonalnego mówiącego.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- z użyciem e-podręcznika;
- z użyciem komputera;
- ćwiczeń przedmiotowych;
- dyskusja;
- schemat;
- animacja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- e-podręcznik;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- komputery z dostępem do internetu dla uczniów;
- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Nauczyciel prosi uczniów o krótki opis sytuacji, w której ktoś popadł w sprzeczność. Mogą się kierować intuicyjnym rozumieniem, co to znaczy, że ktoś popadł w sprzeczność.

Faza wprowadzająca:

1. Podanie tematu i celu lekcji.
2. Nauczyciel prosi wybranych uczniów o prezentację pracy domowej. Prosi uczniów o doprecyzowanie, na czym w danym przypadku polegała sprzeczność – wyprzedzając temat lekcji komentuje też, czy faktycznie zaszła sprzeczność w znaczeniu logicznym.

Faza realizacyjna:

1. Uczniowie zapoznają się z treścią e-materiału. Nauczyciel komentuje najważniejsze punkty upewniając się, czy uczniowie dobrze je rozumieją. Nauczyciel sadza uczniów kole. Ich zadaniem jest przeprowadzenie prostej gry. Pierwszy uczeń podaje dowolne proste stwierdzenie. Następny w kolejności uczeń ma za zadanie podać zdanie sprzeczne z poprzednim, kolejny uczeń zdanie wykluczające się, kolejny zdanie przeciwstawne. Potem runda zaczyna się od nowa. Uwaga: jeśli uczniowie i nauczyciel zgodnie ocenią, że w którymś przypadku niemożliwe było podanie zdania przeciwstawnego, wtedy runda się skraca i dany uczeń zamiast zdania przeciwstawnego będzie miał za zadanie podać kolejne zdanie serii. Nauczyciel rozpoczyna rozmowę kierowaną na temat różnicy między sprzecznością, wykluczaniem i przeciwstawnością. Rozważa z uczniami, czy ich zdaniem zasadne jest określanie wszystkich tego typu wypowiedzi mianem sprzecznych.
2. **Praca z multimediami.** Nauczyciel wyświetla na tablicy interaktywnej materiał z sekcji „Schemat”. Odczytanie polecenia do multimediu: *Poeksperymentuj z własnymi wersjami sprzeczności, przeciwstawności i wykluczenia*. Wspólna praca całego zespołu klasowego nad odpowiedziami.
3. **Ćwiczenia przedmiotowe.** Uczniowie dobierają się w pary i wykonują ćwiczenia 1-4. Następnie konsultują swoje rozwiązania z inną parą uczniów i ustalają jedną wersję odpowiedzi.
4. Uczniowie wykonują ćwiczenia nr 5-8. Nauczyciel sprawdza poprawność wykonanych zadań, omawiając je wraz z uczniami.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel wyświetla na tablicy temat lekcji i cele zawarte w sekcji „Wprowadzenie”. Wspólnie z uczniami poddaje refleksji proces dydaktyczny: czego się uczniowie nauczyli, czy osiągnęli założone cele?
2. Wszyscy uczniowie podsumowują zajęcia, zwracając uwagę na nabyte umiejętności.

Praca domowa:

1. Wytrop sprzeczności logiczne w życiu codziennym i spis ich przykłady.

Materiały pomocnicze:

- Brudnik E., *Ja i mój uczeń pracujemy aktywnie: przewodnik po metodach aktywizujących*, Warszawa 2010.
- Martens E., *Dydaktyka filozoficzna*, w: „Edukacja Filozoficzna” 6 (1988).
- Taraszkiewicz M., *Trendy - uczenie w XXI wieku*, „Internetowy Magazyn CODN” 1 (2005).

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimediu:

- Nauczyciel może wykorzystać medium w sekcji „Schemat” do pracy przed lekcją. Uczniowie zapoznają się z jego treścią i przygotowują do pracy na zajęciach w ten sposób, żeby móc samodzielnie rozwiązać zadania.